

DİLSEL MANZARA VE DİL İLİŞKİLERİ*

Nurettin DEMİR**

Emre ÇETİNKAYA***

Öz: Toplum dilbilimin bir alt alanı olan dilsel manzara; dilin kamusal alanlardaki görsel varlığını oluşturan afişler, tabelalar, reklamlar, grafitiler vb. gibi dilsel göstergelerden yola çıkarak çokdillilik, dil politikası, dilsel göstergelerin anlamları, sosyokültürel ilişkiler, güç dinamikleri, kimlik çatışmaları, kamusal alandaki yazılı dilin algılanışı gibi konulara odaklanır. Bu çalışma öncelikle dilsel manzara araştırmalarını tanıtmayı ve ilgili literatürün süreç içerisindeki geçirdiği evrimi göstermeyi amaçlamıştır. Bu sürecin tamamı Türkiye'deki dil odaklı tartışmalar ekseninde işlenmiş ve bu tartışmalara yeni bakış açıları kazandırılmaya çalışılmıştır. İkinci bölümdeyse çokdilli işaretlerde dil ilişkilerinin farklı boyutları gösterilmiş ve farklı metin türlerinde gözlemlenen dil ilişkileriyle ilgili bir sınıflandırma denemesi yapılmıştır. Bu yönüyle yazının hem Türkiye'deki dil tartışmalarına yeni bir yaklaşım kazandırması hem de genel olarak dilsel manzara literatürüne dil ilişkileri açısından katkı sağlaması beklenmektedir.

Anahtar Sözcükler: Dilsel Manzara, Türkiye'de Dil Tartışmaları, Dil İlişkileri

Linguistic Landscape and Language Contacts

Abstract: Linguistic landscape, a subfield of sociolinguistics, pertains to the visual presence of language in public domains, encompassing linguistic indicators such as posters, signs, advertisements, graffiti, and the like. Stemming from these linguistic cues, it delves into topics including multilingualism, language policy, meanings of linguistic markers, sociocultural relations, power dynamics, identity conflicts, and the perception of written language in public spaces. The primary objective of this study is to introduce and illustrate the evolution of linguistic landscape research and the pertinent literature over time. The entirety of this process has been examined within the context of language-focused debates in Turkey, with an endeavor to offer fresh perspectives on these discussions. Subsequently, the second section elucidates various dimensions of language contacts within multilingual signs and endeavors to classify observed language contacts in different textual genres. In this respect, the text is anticipated to contribute not only a novel approach to language discussions in Turkey but also to the broader linguistic landscape literature, particularly concerning language contacts.

Keywords: Linguistic Landscape, Language Debates in Turkey, Language Contacts

Giriş

Farklı toplumların veya sosyal grupların iç içe yaşadığı veya kısa süreliğine de olsa yan yana geldiği cadde, sokak, park, alışveriş merkezi, okul gibi kamusal alanlarda etrafı

* Bu makale TÜBİTAK Sobag -1001 Bilimsel ve Teknolojik Araştırma Projelerini Destekleme Programı çerçevesinde desteklenen 123K062 numaralı Şehir ve Dil: Ankara'nın Dilsel Görünümünü başlıklı projeden üretilmiştir. Desteği için TÜBİTAK'a teşekkür ederiz.

** Prof. Dr., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü- Ankara/TÜRKİYE. E-posta: demirn@hacettepe.edu.tr., ORCID No: 0000-0002-3891-6546.

*** Arş. Gör., Hacettepe Üniversitesi, Edebiyat Fakültesi, Çağdaş Türk Lehçeleri ve Edebiyatları Bölümü- Ankara/TÜRKİYE. E-posta: emre.cetinkaya@hacettepe.edu.tr., ORCID No: 0000-0003-0097-537X.

çevreleyen tabelalar, sokak isimleri, duvar yazıları, trafik levhaları, iş yeri adları, elektronik yazılar, reklamlar, duyurular vb. kamusal alanı biçimlendiren üzerinde yazı veya imge bulunan işaretler farklı nedenlerle birden çok dili hedef alır. Kültürel etkileşimin yoğun olduğu bölgelerde başta ticaret olmak üzere göç, siyaset, turizm, eğitim gibi nedenler; etrafı kuşatan yazılı işaretlerin hangi dillerle oluşturulacağına önemli bir rol oynar. İşaretlerde yer alan diller sıkça tartışmalara konu olur. Yabancı diller, yabancı harfler toplumun yaygın dile karşı bir tehdit olarak algılanır. Popüler dilciliğin çok sevdiği bir konu olan sokaktaki yazı dili görünürlüğü tartışmaları sıkça “dilimiz yok oluyor”, “kültürümüz katlediliyor” benzeri söylemler etrafında gelişir. Oysa toplumdilbilimin bir alt kolu olarak gelişen ve başlı başına bir araştırma alanına dönüşen *linguistic landscape* -Türkçeye *dilsel görünüm*, *dilsel manzara* gibi terimlerle çevirebiliriz- araştırmaları, genelde katı bir dilsel tutuculuk etrafında şekillenen bu tartışmalar için yönetsel ve bilimsel bir yaklaşım sunar.

Dilsel manzara araştırmalarının evrensel boyutta önem kazanmasının ve şehirlerin dilsel dokularının değişmesinin temelinde 1960’ların ortasından başlayarak 1990’ların sonuna kadar geçen zaman aralığında, uluslararası kapitalist ekonomilerin hızla büyümesi, uluslararası seyahat imkânlarının gelişmesine bağlı olarak turizmin yaygınlaşması, göçler, eğitim gibi nedenler yatar (bk. Backhaus, 2007; Blommaert, 2013). Adı anılan gelişmelerin yaşanmasının yarattığı ilk farkındalık metropollerde İngilizcenin *NIKE*, *KFC*, *Coca-Cola* ve *Starbucks* gibi uluslararası şirketlerin de etkisiyle görünürlüğü artması sonucu yaşanır (Bolton, 2012). Doğal olarak literatürün başlangıç çalışmalarının temel konusunu, İngilizcenin küresel anlamdaki yaygınlığı ve bununla paralel olarak yerel dillerin konumu oluşturur (bk. Ross, 1997; McArthur, 2000; Schlik, 2002). Dünyayla paralel zamanda ve biçimde, Türkiye’de de kamusal alanları çevreleyen tabela, sokak isimleri, duvar yazıları, ilanlar vb. dilsel işaretlerde görülen İngilizcenin hâkimiyetine hem akademik çalışmalarda hem de popüler tartışmalarda ilgi duyulur. İlginin önemli kısmı, İngilizce veya İngilizce görünümü iş yeri adlarına yönelir ve gittikçe artan yabancı veya yabancı görünümü iş yeri adlarından duyulan rahatsızlık dile getirilir. Bu tür adlar eleştirilir ve bunların dili bozduğu, kirlettiği, yozlaştırdığı, bir yakınma halinde ileri sürülür (örnek olarak bk. Korkmaz, 1997; Gözaydın, 2000; Demircan, 2001). Hatta yayınlardan birinde “İş yeri isimlerinden Türkçe çekilmek üzeredir” denir (Öçalan, 2005, s. 4). Konuyla ilgili bir sosyoloji çalışması *Sokaktaki Yabancı* (Doğan, 2000) gibi çarpıcı bir başlık taşır. Üzerinde İngilizce yazıların olduğu tabelaların sayısı bu yakınmaların aksine özellikle büyük şehirlerde sürekli artar.

Bu arada kamuya açık alanlardaki dil görünürliğünde değişiklikler ortaya çıkar ve tartışmaların boyutu genişler. 2011 yılından itibaren Suriye’deki savaş nedeniyle Türkiye’ye göç eden mültecilerle birlikte, Arap harfleri ile yazılmış tabelalar belli bölgelerde görünür hâle gelir. Bu defa İngilizce başta olmak üzere Batı dilleri yanında Arapça ve Arap harfleri de Türkçeye karşı bir tehlike olarak algılanır ve tartışmalar bu dil etrafında şekillenir (Tekin & Cantürk, 2018; Şahbaz & Sakar, 2017). Gazetelere yansiyarak kamuoyunun dikkatini çeken, böylece siyasetin de müdahil olduğu bu tartışmaları başka bir yazıda ayrıntılı olarak ele alacağız. Rahatsızlık duyulan diller değişmekle birlikte hem akademik çalışmaların hem de popüler tartışmaların yaklaşım ve söylemleri birbirine benzer, daha doğrusu bir kısmı doğrudan popüler yayın olan “sözde akademik” çalışmalar, popüler yaklaşımları besler. Akademik yayınlar konunun nedenlerini, oluş biçimini ve sonuçlarını nesnel verilerle ele almak yerine, kamuoyunun

popüler beklentilerini daha süslü ve sert sözlerle karşılamaya çalışır. Yukarıda sadece birkaç örneğini verdiğimiz konuyla ilgili çok sayıda yayının büyük bir bölümü; dilsel işaretlerin Türkçe olması gerektiğini, aksi durumda Türkçenin “tehlike altında kalacağını” ve bununla birlikte “kültürel yozlaşmanın” yaşanacağını iddia eder. Ancak üzerinde farklı dillerin olduğu işaretlerin kamusal alanlarda görülmesi; göç, siyaset, ticaret, prestij gibi dil dışı etkenlerle ilgilidir (bk. Gorter, 2006; Jaworski & Thurlow, 2010). Türkiye tarihi, toplumsal yapısı, coğrafi konumu, farklı kültürlerle ilişkileri gibi nedenlerle dilsel manzara çalışmaları için eşsiz veriler sunar. Popüler yaklaşımla tartışılan kamusal alanlardaki yazı dili görünürlüğünü; dilbilimin yöntem ve yaklaşımlarıyla ele almanın, akademinin görevi olan bilimsel bilgi üretmek suretiyle popüler söylemi ve bakış açısını değiştirmenin, başka ülkelerdeki benzer çalışmaların sonuçlarıyla karşılaştırarak alanı ileri taşımanın zamanı çoktan gelmiştir. Çağdaş dilsel manzara araştırmaları; popüler söylemleri beslemek yerine metropollerini çevreleyen dillerin şekillenmesindeki farklı etkenleri araştırarak “dilsel tutuculuk” yerine konuya yönetsel yaklaşımlar sunar. Dilsel manzara çalışmaları ayrıca bugün kültür etkileşimi, uygulamalı dilbilim, çokdillilik, toplumdilbilim, dil ilişkileri, sosyoloji gibi birbiriyle belirli açılardan kısmen örtüşen bir dizi çalışma alanında önemli hâle gelmiştir (Gorter, 2012). Küreselleşme dışında göç, siyaset, ticaret, turizm, eğitim vb. farklı dinamikleri dikkate alan çalışmalar yapılmaktadır.

Aşağıda ilk olarak dilsel manzara araştırmalarının tarihiyle ilgili genel bir bilgi vererek literatürün süreç içerisinde geçirdiği evrimle ilgili önemli noktalara değineceğiz. Bu süreci hâlihazırda Türkiye’de mevcut tartışmalar ekseninde ve literatürün bu tartışmalara olası katkılarına dikkate alarak tanıtmaya çalışacağız. Türkiye’nin farklı şehirleri üzerine dilsel manzara araştırmalarının yöntemlerini dikkate alan yeni tarihli çalışmalar bulunmaktadır (Menz, 2021; Çetinkaya, 2019; Aygen, 2015). Ancak bu çalışmalar yalnızca belirlenen küçük bölgeler veya tartışmalara odaklanır. Bugün dilsel manzara araştırmalarında ilk dönem çalışmalarından farklı olarak söylemi, dil politikasını, göstergebilimi dikkate alan farklı yönetsel yaklaşımlar geliştirilmiştir. Çalışmanın amaçlarından biri de bu yeni yönetsel gelişmeleri tanıtmaktır.

Çalışmanın diğer ana bölümünde çokdilli işaretler, bu işaretleri şekillendiren dinamikler ve metin türleri üzerinde durulacaktır. Birden fazla dili hedef alan işaretlerin nasıl okunacağı konusu birbirinden farklı dinamikleri ve sorunları içerir. Bu metinlerin nasıl okunması gerektiği, hangi dilin öncül ve önemli olduğu, dil ilişkilerinin yönü gibi çözüm bekleyen farklı sorunlar mevcut literatürde tartışılmaya devam etmektedir. Biz bu sorunlardan çokdilli metinlerde dil ilişkilerinin yönünü ve özellikle konuşma dilinden farklılıklarını cevaplandırmaya çalışacağız. Farklı sınıflandırmalar olmakla birlikte çokdilli işaretlerin temelde dublikasyon ve karışık dilli metinlerden oluştuğu söylenebilir. Çalışmanın varsayımı iki metin türünde farklı dil ilişkileri süreçleri yaşandığı yönündedir. Bu varsayımdan yola çıkarak çalışma, farklı metin türlerinde görülen dil ilişkilerinin yönüyle ilgili bir sınıflandırma denemesinde bulunacaktır. Bu sınıflandırmaya göre dublikasyon metinlerde rastlanılan dil ilişkilerinin yönü, bir dilden diğer dile yapılan yazılı çeviriler esnasında görülen dil ilişkileriyle paralellikler göstermektedir. Karışık dilli metinlerdeyse konuşma dillerinde rastlanmayan ve birçoğu stilistik nedenlerle ortaya çıkan dil ilişkilerinin farklı boyutları gözlemlenmektedir. Bu anlamda metin türleriyle bağlantılı olarak dilsel manzara içerisinde iki temel dil ilişkisi süreci olduğu iddia edilecektir.

1. Dilsel Manzara: Popüler Tartışmalar, Tarihçe ve Yönelimler

Kamusal alanları, özellikle de kültürel ve dilsel etkileşimin yoğun olduğu metropollerini kuşatan cadde, sokak ve işyeri isimleri; ticari tabelalar, duvar yazıları, duyurular, elektronik yazılar vb. dilsel işaretler hem popüler tartışmalara hem akademik çalışmalara konu olur. Genellikle popüler tartışmaların odak noktasını, İngilizcenin küresel anlamdaki sembolik gücü veya tehlike olarak algılanan ikinci bir dile karşı yerel dillerin korunması ve bu yönde alınması gereken önlemler oluşturur. Tartışmaların ortak yönü, yabancı dildeki işaretlerin kamusal alanlarda görülme nedenlerini ve bu nedenlerin hangi bireysel veya toplumsal ihtiyaçlardan kaynaklandığını sorgulamadan yalnızca sonuçlara odaklanmasıdır. Bu yaklaşım müdahaleci yaptırımlarla sonuçların değiştirilmesini beklediği için kaçınılmaz olarak dışlayıcı bir tutuma neden olur. Bu tutumu açıkça gösteren örnekler Türkiye’de güncelliğini korumaktadır. Örnek olarak Türkiye’ye Suriye’den gelen sığınmacılarla birlikte, sığınmacı nüfusunun yoğun olduğu bölgelerde ticari tabelalarda Arapça işaretler görünür hâle geldi. Bu işaretlerin varlığı toplumun bir bölümü tarafından “Türkçeye hakaret”, “kültürel yozlaşma”, “sığınmacı işgali” gibi dil dışı olgularla ilişkilendirilir. Tepkilerin arttığı bazı dönemlerde özel işletmelerin adlarına müdahale edilir, basına da yansıdığı üzere tabelalar değiştirilir. Bazı yerel belediyeler ticari işletmelerdeki Arapça yazıları kaldırtır.¹ Akademik çalışmalar da popüler tartışmalara benzer yaklaşımları sergiler. 2011 yılına gelene kadar özellikle İngilizcenin metropollerde görülme oranı ve bu durumun Türkçeye verdiği zararla ilgili birçok çalışma yayımlanırken (ör. Köktekin & Kara, 2006; Sancak vd., 2008) 2011’den sonra “yeni tehlike” Arapçanın kamusal alandaki görünümünü tartışanlar da vardır (Tekin & Cantürk, 2018; Şahbaz & Sakar, 2017). Ancak popüler tartışmaları besleyen bu çalışmalar; “dilsel kirlilik”, “kültürel yozlaşma” vb. gibi toplumdilbilim literatüründe yeri olmayan kavramlar üreterek ortaya çıkan sonuçların yol açtığı erozyonun giderilmesini talep eder. Dilsel manzara çalışmaları; kamusal alanları çevreleyen dillerin görülme oranları, bunların altında yatan etkenler, farklı dillerin yapılandırılışı ve işlevleri gibi hususları araştırır. Bu yönüyle dilsel manzara; uygulamalı dilbilim, çokdillilik, toplumdilbilim, dil ilişkileri vb. gibi birçok alanla bağlantılı olarak metropollerin dili üzerine bilimsel bir yaklaşımın gelişmesini sağlar.

Literatürde başlangıç çalışması olarak kabul edilen Landry & Bourhis (1997, s. 25) dilsel manzarayı “belirli bir bölge veya alanda, kamusal ve ticari işaretlerde dillerin görünürlüğü ve belirginliği” şeklinde tanımlar. Bu tanımdan yola çıkan ilk dönem dilsel manzara çalışmaları, dilsel manzarasında tanımlanabilen diller; bu dillerin birbirine oranını ve dilsel canlılıklarını araştırır. Gelişen yeni kuramsal yaklaşımlar ve yöntemsel farklılıklarla birlikte literatürün üç evreden geçtiği kabul edilir (Bolton vd., 2020). Birinci dalga çalışmalarının ortak noktası niceliksel yöntemi ön plana çıkarmalarıdır.² İlk çalışmaların diğer ortak özelliği ise resmî ve gayriresmî işaretlerde dillerin görülme

¹ Aşağıda ayrı bir bölümde Türkiye’de popüler dil tartışmaları ve dilsel manzaradaki yabancı işaretlere karşı ortaya çıkan toplumsal tepkileri detaylı şekilde ele alacağız. Ayrıca Türkiye’deki popüler dil tartışmalarına yöntemsel bir yaklaşımla sorgulayan başka bir çalışma için Demir’e (2003) bakılabilir.

² Birinci dalga çalışmalarının teori ve uygulama olarak en önemli çalışması Durk Gorter’in (2006) editörlüğünü yaptığı *Linguistic Landscape: A New Approach to Multilingualism* [Dilsel Manzara: Çokdilliliğe Yeni Bir Yaklaşım] adlı çalışmasıdır. Farklı dünya metropollerinin incelendiği bu çalışmada, katkıda bulunan araştırmacılar yukarıda andığımız gibi dillerin niceliksel olarak görülme oranlarını ve bu oranların resmî ve gayriresmî işaretlerde görülme oranlarındaki farklılıkları sistematik olarak incelemektedirler.

oranlarıyla bağlantılı olarak metropollerdeki dillerin *etnolinguistik canlılığını* (etno-linguistic vitality) araştırmaları ve altında yatan nedenleri sorgulamalarıdır. Dillerin dilsel manzara içerisindeki görülme oranlarını etkileyen politik, tarihsel, ekonomik vb. birçok uyarıcı bulunmakla birlikte, bu uyarıcılar temelde üç ana başlıkta toplanabilir (Giles vd., 1997, s. 308):

1. Statü değişkenleri: Ekonomik statü, sosyal statü, tarihsel statü ve dilsel statü,
2. Demografi değişkenleri: Grupların bölgesel dağılımları, grupların sayısal oranı (doğum ve ölüm oranları, evlilik, göç vb.),
3. Kurumsal destek değişkenleri: Bir dilin kitle iletişim araçları, eğitim, devlet hizmetleri, sanayi, din ve kültür gibi alanlarda resmî veya gayiresmî olarak desteklenmesi.

Görüleceği üzere dilsel canlılığı tetikleyen süreçlerin neredeyse tamamı dil dışı etkenlerle ilişkilidir. Dillerin işaretlerde görülme oranı “neden” değil “sonuç”tur. Yukarıdaki üç madde belirli bir grubun dilsel canlılığına etki eden toplumsal faktörlere gönderme yapar. Bunlara ek olarak bireysel tercihler de dilsel canlılığı etkiler. Ancak ilk dönem dilsel manzara çalışmaları devlet politikaları, azınlıkların dilsel hakları, dil politikaları vb. konulara odaklanırlar.

1.1. Birinci Dalga: Resmî ve Gayiresmî İşaretler

Birinci dalga dilsel manzara çalışmaları; dilsel manzara içerisinde resmî kurum ve kuruluşlarla gayiresmî işletmelerin dilleri arasında farklılıklar olduğunu ve ikisini şekillendiren süreçlerin birbirinden ayrıldığını gösterir. Resmî kurum ve kuruluşların dili, devletlerin dil politikaları hakkında önemli bilgiler verirken gayiresmî aktörler tarafından belirlenen işaretler toplumun doğal bakış açısını yansıtır. Ben-Rafael, resmî işaretlerin otoritenin belirlemiş olduğu baskın kültürü temsil ettiğini belirtir. Gayiresmî işaretler ise otoriteden bağımsız olarak ortaya çıkar ve dilsel manzaranın daha özgür olan tarafını yansıtır (2009, s. 49). Ancak resmî kurum ve kuruluşlar özel işletmelerin adıyla tasarruflarda bulunabildiği için bu durumun her zaman doğru olduğu söylenemez. Yukarıda işaret edildiği üzere resmî kurumlar toplumsal tepkinin yoğun olduğu dönemlerde yabancı dildeki işletme adlarının kaldırılması veya değiştirilmesi yönünde tedbirler alabilmektedir. Ayrıca özel işletmelere ait tabelalarda Türkçeyi teşvik etmek isteyen girişimler de bulunmaktadır. Örneğin 2006 yılında Türk Dil Kurumu (TDK) işyeri isimlerinde yabancı dil yerine Türkçe isimleri tercih eden işletmelere Onur Ödülü verme kararı almış, dönemin TDK başkanı Şükrü Halûk Akalın konuyla ilgili olarak şu açıklamayı yapmıştır:

“Türkçeye karşı duyarlılık ve özen gösterip yabancı olan ismini Türkçe ile değiştiren şirket ve işyerlerine törenle ‘onur ödülü’ vermeye başlayacağız. Onur ödülünün yanı sıra yayınlarımızdan vereceğiz, özel olarak hazırlanan kalemlikleri takdim edeceğiz. En önemlisi de kapısına, üzerinde Türkçeye karşı duyarlılık ve özen gösterip yabancı olan adını Türkçe ile değiştiren (işyerinin adı yazılacak) TDK onur belgesiyle ödüllendirilmiştir yazılı şık bir levha asacağız. Böylece bu işyerinin önünden her geçen, işyerinin Türkçeye verdiği önemi her an görebilecek.” (*Hürriyet*, “İşyeri Adını Türkçe Yap Ödülü Al” 12.06.2006).

Akalın’ın açıklamalarından ortaya çıkar ki, işyerleri Türkçeye önem vermeli, bu yönde sorumluluk almalıdır. Ancak işletmelerin birincil amacı dil kaygısı değil müşteri algısını yöneterek kârını en yüksek seviyeye çıkarmak ve marka değerini arttırmaktır. Bu yüzden işletmelerin isim seçimlerinin ulaşmak istedikleri müşterilerine hitap

edebilecek en uygun adı bulma yönünde olacağını söyleyebiliriz. Yine de açıklama, devlet kurumlarının gayriresmî işaretleri belirleme isteğini göstermesi bakımından dikkat çekicidir. Ancak kamuya açık alanlardaki işaretlerde İngilizcenin karşı yöndeki bütün çabalara rağmen işgal ettiği alanı genişlettiği düşünüldüğünde yabancı dillerdeki işaretlere karşı mevcut çabaların başarısız olduğunu söyleyebiliriz.

1.2. İkinci Dalga: Göstergebilim

Landry ve Bourhis'in yayınından bu yana çalışmalar kuramsal ve yöntemsel tartışmaları ortaya çıkarmış, yeni yaklaşımların doğmasına neden olmuştur. Başlarda öne çıkarılan “dilsel canlılık” konusunun metropollerin dilinden çıkarılabilecek sonuçların çok küçük bir bölümünü oluşturduğunu düşünen Ben Rafael'e göre (2009), buradan elde edilen veriler doğrudan veya dolaylı birçok soruya yanıt vermektedir. Örneğin sosyal hareketler, güç ilişkileri ve siyasi değişimler doğrudan dilsel manzaradan okunabilmektedir. Türkiye'de gerçekleşen “15 Temmuz Darbe Girişimi” bu yönde bir örnek olarak verilebilir. Darbe girişiminin başarısız olması sonucunda sokak isimleri ve anıtlarda “15 Temmuz”u hatırlatan işaretler yerini almıştır (Çetinkaya, 2019). Bu durum toplumsal ve siyasi hareketlerin dilsel manzara üzerindeki etkisini göstermektedir.

Resim 1. 15 Temmuz Sonrası Ankara'nın Dilsel Manzarası

Ankara özelinde dilsel manzaranın şekillenmesine verilebilecek bir başka örnek de mülteci ve göçmenler konusudur. Suriye ve Irak iç savaştan kaçarak Türkiye'ye sığınan mültecilerin ana dili çoğunlukla Arapçadır. Doğal olarak da Arapça bugün Ankara sokaklarında ticari, sosyal ve siyasi sebeplerle yerini almıştır. Aslında turistik bölgelerde Arapça zaten kullanım alanına sahipti, fakat Resim 2'de olduğu gibi hastanelerde ve Resim 3'te görüldüğü gibi eczanelerde Arapça işaretlerin kullanılması yeni bir durumdur.

Resim 2. Hastanelerdeki Arapça işaretler

Resim 3. Eczanelerdeki Arapça işaretler

İşaretleri oluşturan dillerin ve göstergelerin sağlayacağı yeni verilerin fark edilmesi, dilsel manzara çalışmalarında da yeni bir aşamanın başlamasına neden olmuştur. Kesin bir sınır çizmemekle birlikte 2010 sonrası dilsel manzara çalışmaları, elde edilebilecek bu yeni sonuçlara odaklanarak niceliksel “dilsel canlılık yerine” niteliksel göstergebilim kavramlarını ön plana çıkarmıştır (Bolton vd., 2020). Bu yaklaşımla birlikte şehri oluşturan dilsel işaretler özel göstergeler olarak görülmeye başlanmış ve göstergelerin yorumlanması, üretilmesi ve birbirleriyle olan ilişkileri sorgulanmıştır. Dilbilimi, mimarlık, sosyoloji ve birçok farklı bilim ve sanat dalında özel bir araştırma alanı olan göstergebilim sayesinde, dilsel manzaradaki işaretlerin kültürel kodlar, gelenekler, çatişmalar ve iş birlikleriyle olan ilişkisi irdelenmeye başlamıştır.

İkinci dalga çalışmalarında özellikle Jaworski ve Thurlow’un (2010) katkılarıyla, şehirlerin kendisinin bütüncül olarak bir metin oluşturduğu düşünülür. Bu metin kendi başına yerel kimliklerle küresel kapitalizmin mücadele ettiği ya da iş birliği yaptığı bir atmosfer olarak görülür. Doğal olarak bu yaklaşım tek tek dillerin canlılığını araştırmak yerine şehirleri oluşturan metinlerin hangi söylemsel değerleri taşıdığını ve bu söylemi oluşturan farklı dinamikleri dikkate alır:

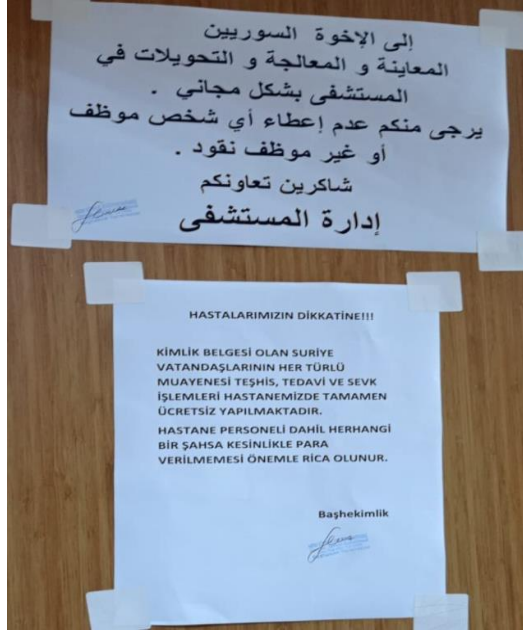
divan patisserie & café

Resim 4. Türkçe-Fransızca iki dilli ticari tabela (Ankara)

Resim 4’teki ticari tabela, birinci dalga çalışmaları için iki dilin birlikte var olduğunu ve dilsel manzara içerisinde Türkçeye ek olarak Fransızcanın görünür olduğunu gösterir. Ancak tabelayı yakından incelediğimizde farklı göstergesel değerler taşıdığını görebiliriz. *Divan Pastanesinin* internet sitesini incelediğimizde şirketinin tanıtım bölümünde “... geleneklerimizden kopmadan, yenilikçi yaklaşımlarla müşterilerimize özel deneyimler yaşatmak istiyoruz.” (<https://www.divan.com.tr>) ibarelerini görmekteyiz. Bu ibareyle paralel olarak düşünüldüğünde, Resim 4’teki tabelanın göstergesel değeri ortaya çıkmaktadır. Farsça kökenli olan “divan” sözcüğü, klasik Osmanlı döneminde “idare işlerine bakan bilgili, nüfuzlu kişilerin toplandıkları büyük meclis” anlamını taşımaktadır ve şirketin “geleneklerinden kopmayan” yönüne açık bir vurgu yapmaktadır. Fransızca bölümse şirketin “yenilikçi yaklaşımlarını” müşterilerine sunduğunu gösteren, klasik ve modern birleşimini tamamlayan bölümü oluşturmaktadır.

Göstergesel değer açısından verilebilecek önemli bir örnek Türkiye’deki Arapça işaretlerin taşıdığı mesajlar ve bu mesajlara karşı toplumun tepkileridir. Yukarıda yabancı bir dilin varlığına karşı, toplumların kendi dillerini koruma içgüdüsüyle yabancı dildeki işaretlere karşı çıktığından kısaca bahsetmiştik. Ancak son günlerde örneğin sosyal medya platformlarında (Twitter, Facebook vs.) gündem olan Resim 5’teki duyuru afişine yöneltilen eleştiriler yalnızca dilsel bir tutuculuğun ürünü değildir. Duyuruyu inceleyip sosyal medyadaki yorumları takip ettiğimizde, duyurunun içeriğinin duyurunun hangi dilde olduğundan daha önemli olduğunu görebiliriz. Bir hastaneye ait bu duyuruda, Suriye vatandaşlarının ücretsiz olarak tüm sağlık ve hastane haklarından yararlanabileceği yazmaktadır. Dolayısıyla eleştiriler Suriyeli vatandaşların Türk vatandaşlardan daha özel bir konuma ve devlet tarafından ayrıcalıklı bir statüye sahip olduğu yönündedir. Ayrıca eleştirileri biraz daha incelediğimizde, Türkiye vatandaşlarının hastanelerden ya hiç randevu alamaması ya da uzun süreler beklemesi gerektiğini ve bu durumun yaşanmasındaki nedenlerden birinin göçmenlerin bu

hastaneleri meşgul ettiği algısı olduğunu görebiliriz. Bu durum bize dilsel manzara çevresinde gelişen tartışmaların göstergesel boyutlarını ve dil dışı nedenlerini açıkça göstermektedir.

Resim 5. Arapça ve Türkçe iki dilli bir duyuru (Hatay)

1.3. Üçüncü Dalga: Dil Politikaları

Hem içerik hem yaklaşım açısından kesin sınırları olmamakla birlikte özellikle 2015 yılından itibaren dilsel manzara çalışmalarında üçüncü bir dalganın başladığı kabul edilir. Rubdy & Said'in (2015) editörlüğünü yaptığı *Conflict, Exclusion and Dissent in the Linguistic Landscape* [Dilsel Manzarada Çatışma, Dışlama ve Muhalefet] başlıklı çalışmada konu olarak dil politikaları, düzenlemeleri ve çatışmaları ön plana çıkar. Çalışmanın içerisindeki 13 farklı yazının literatüre katkılarından biri dilsel manzara içerisinde görünen değil, görünmeyen ve görülmemesi istenen dillerin mücadelelerini ön plana çıkarmasıdır. Bu çalışmalardaki yeni yönelimleri gösterebilecek önemli bir örnek olarak, Türkiye'deki dilsel işaretlerde yerli dillerin temsil edilmeyişi, siyasetin etkisiyle belirli dönemlerde görülmesi veya kaldırılması verilebilir (ayrıca bk. Haig 2004; Zeydanlıoğlu, 2012). Türkiye'de 16 Temmuz 2014'te Resmî Gazete'de *Terörün Sona Erdirilmesi ve Toplumsal Bütünleşmenin Güçlendirilmesine Dair Kanun* adıyla yayınlanan yasayla ve öncesinde gelişen demokratikleşme süreciyle birlikte, terörün sonlandırılması ve demokratikleşme adımları atılmıştır. Bu yüzden bu süreç "Kürt Açılımı" ve "Demokratikleşme Süreci" gibi farklı isimlerle de anılmıştır (Pusane, 2014), Kürt nüfusun yoğun olduğu bölgelerde Kürtçe tabelalar hızla görünür hale gelmiştir (*CNN Türk*, Kürt Açılımı Tabelalara Yansıdı, 11.12.2018). Bu süreç 2015 yılında Şanlıurfa'nın Ceylanpınar ilçesinde gerçekleşen ve iki polislin ölümüyle sonuçlanan terör saldırısıyla birlikte sona ermiş, sürecin sonlanması Kürtçenin görünürlüğünü de doğrudan etkilemiştir (*INDEPENDENT Türkçe*, Kayyumdan iki dilli WC hizmeti, Kürtçe 'ye yer yok!, 03.01.2020). Türkiye'de Kürtçenin konumu özelinde verdiğimiz bu örneğe benzer şekilde, üçüncü dalga dilsel manzara çalışmaları çoğunlukla siyaset ve dil

eksenindeki tartışmaları ele almaktadır. İşin doğası gereği ortak noktaları bulunan üç yaklaşım, birbirlerinden beslenmektedir.

Görüleceği üzere, dilsel manzara çalışmalarının hangi yaklaşımını dikkate alırsak alalım Türkiye her açıdan özel veriler sunmaktadır. Bu yönüyle yapılacak çalışmalar hem Türkiye'deki dilsel ve sosyopolitik tartışmalara hem de genel olarak dilsel manzara çalışmalarına önemli katkılarda bulunacaktır.

2. İşaretlerin Niteliği ve Dil İlişkileri

Şehir merkezlerinde tanımlanabilir işaretler birden fazla dili hedef alabilir. İki veya çokdilli bu işaretler dilsel manzara çalışmalarında birkaç yönden önem taşır. Bunlardan birincisi tanımlanabilir bir işaretle hangi dilin daha önemli olduğudur. Bu yönüyle çokdilli işaretler göstergebilimsel bir değer taşır. Doğal olarak bu değer resmî işaretlerde, ülkenin ve/veya bölgenin *prestij diline* (lingua franca) pozitif yönde daha yakındır. Gayriresmî işaretlerde ise öne çıkarılmak istenen dil, farklı sebeplerle belirlenebilir.

Resim 6. Çin'de Çince-Uygurca çokdilli bir tabela (fotoğraf: Nurettin Demir)

Resim 6'da görüleceği üzere Çin'deki Çince-Uygurca işaretlerde ilkinin daha belirgin ve büyük fontlarla yazılması, ülkenin resmi dilinin ön plana çıkarıldığını gösterir. Bunun dışında çokdilli işaretler özel göstergebilimsel anlamlar da taşır. Örneğin Edelman'a göre Hollanda'da Flemenkçe-Türkçe işaretlerde, ilkinin büyük fontlarda ve belirgin yazılması, mikro milliyetçi bir tutumun ürünü olarak "göçmenlerin asimilasyonu"nda başarı kaydedildiği biçiminde algılanır (2010, s. 22). Yukarıdaki fotoğrafta olduğu gibi hangi dilin önemli olduğuna karar vermek aynı metnin birden çok dille yazıldığı *dublikasyon* metinlerde kolay olmakla birlikte, farklı metin türlerinde zorlaşabilir. Huebner'e (2006) göre işaretlerde hangi dilin daha önemli olduğuna karar vermek kendi içerisinde sorunları ve değişkenleri olan bir durumdur. İlgili dillerin metnin hangi konumunda olduğu, yazıların rengi ve büyüklüğü, temel metindeki niceliksel büyüklüğü vb. gibi durumlar çokdilli işaretlerde önemli dili ön plana çıkarır.

Oldukça yeni bir araştırma konusu olmakla birlikte (bk. Bolton vd., 2020; Gurter, 2019), birden çok dili içeren tabelalar dil ilişkileri açısından da incelenir. İlişki içerisindeki iki dil yan yana geldiğinde ortaya çıkacak dilsel sonuçlar konuşma dilleri açısından uzun yıllardır araştırıldığından bugün için öngörülebilir durumdadır. Ancak arkasında farklı nedenler bulunduğu için kamuya açık alanlarda gözlenebilen işaretlerde yazılı dillerin karşı karşıya gelmesi farklı dinamiklere sahiptir ve Türkçe açısından da daha fazla dikkati hak etmektedir.

Resim 7. İngilizce-Türkçe iki dilli bir tabela (Ankara)

Örneğin Resim 7’de Türkçe sözcükler kullanılmasına rağmen sözcükler arasındaki sahiplik ilişkisi İngilizce ‘s takısıyla sağlanmıştır. Aslında konuşma dilinde Türkçe ve İngilizce dil ilişkileri bu boyuta taşınmamıştır. Türkçede her ne kadar teknolojiyle ilgili sözcükler İngilizce başta olmak üzere Batı dillerinden kopyalanmış olsa da (kopyalama teorisi için bk. Johanson 2007) morfolojik yapısında ilgili dillerden yapıları tercih etmez. Ancak ticari tabelalarda stilistik kaygı, konuşma dilinde bulunmayan yapıların doğmasına neden olabilmektedir.

Çokdilli işaretlerdeki diller farklı kombinasyonlarda ve biçimlerde görülür. Bu konuyu ele alan bir sınıflandırma Reh’e (2004, s. 8-14) aittir. Bu sınıflandırmaya göre çokdilli işaretler temelde dört farklı biçimde görülür. Bunlardan ilki *dublikasyon* (duplicating) olarak adlandırılır. Dublikasyon işaretlerde, birbirinin aynı olan metinler birden çok dile yazılır. Resim 5’te görüleceği üzere genellikle bir dile ait işaretler, çoğunlukla bir dili bilmediği düşünülen gruplar için diğerinin çevirisi niteliğinde verilir. Diğer çokdilli metin türü olan *parçalı* (fragmentary) işaretlerde, temel metin bir dilde oluşturulurken temel metnin seçilen bölümleri başka bir dile çevrilir. Bu tür işaretlerde birincil amaç, çevrilen dilde sınırlı bir bilgiye sahip kişiler için anahtar sözcükler ve metinler oluşturmaktır. Aşağıda resim 8’de Sağlık Bakanlığının bilgilendirme metninde görüleceği üzere, Türkçe uyarı yazısı dört farklı dile çevrilmiştir. Dil ilişkileri açısından bu çokdilli işaret türü kestirilebilir sonuçlar içermektedir. Her iki işaret de bir dilin diğerine çevirisi niteliğindedir ve çeviri süreci kendi özgü dinamikleri olan bir dil ilişkileri sürecine sahiptir. Kranich’in (2014, s. 98) belirlediği çeviri sürecinde dil ilişkilerinin özel yönleri, dilsel manzarada görülen işaret türleri için de geçerlidir:

- 1) Sözcüksel kopyalar (Kranich’in terimiyle ödünçleme) yapısal kopyalardan daha önemlidir.
- 2) Yapısal kopyalamalar sözdizimsel kopyalarla sınırlıdır.
- 3) Yapısal kopyalar tipolojik yakınlığa bağlı olarak çoğunlukla kaynak dil ve hedef dil arasında işlevsel analogilerin kurulabildiği durumlarda gerçekleşir.
- 4) Çeviri yoluyla dil ilişkisinin ortaya çıkmasındaki nedenler genel olarak temas halindeki dillerle aynıdır: Temasın yoğunluğu, uzunluğu, sosyopolitik hakimiyet, prestij ve dil tutumu.

Resim 8. Sağlık Bakanlığına ait çokdilli bir uyarı metni

Literatürde henüz dilsel manzarada dil ilişkilerinin yönü ve dinamikleri belirlenememiş olsa da dublikasyon ve parçalı işaret türleri için çeviri sürecinde gerçekleşen dil ilişkileri yön gösterici olacaktır. Türkiye özelinde özellikle Türkçe ve

Arapça iki dilli bu metinler, bizim de tespit edebildiğimiz kadarıyla eğitici bir işlev üstlenir ve çoğunlukla resmî işaretlerde görülür.

Resim 9. Türkçe-İngilizce dublikasyon tabela

(<https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kusadasi-belediyesinin-ingilizce-tabelalari-sosyal-medyayi-salladi-40074779>)

Dublikasyon işaretlerde görülen dil ilişkilerinin farklı bir boyutu da kaynak dildeki metnin diğer dillere hatalı çevirilerinden kaynaklanır. Özellikle kaynak dile ait sözcüklerin yabancı bir dildeki karşılığının bilinmeyişi, hatalı çevirilerin ortaya çıkmasına neden olur. Resim 9'da görüleceği üzere *Kapalı Halk Pazarı* ibaresindeki ilk iki sözcük bir sözcük öbeği olarak algılanmış ve İngilizceye birebir çevrilmeye çalışılmıştır. Ancak ortaya çıkan *Off Public* ibaresi İngilizcede herhangi bir anlama sahip değildir. Metnin doğru çevirisi *Indoor Public Market* veya *Covered Market* olmalıdır. Ancak bu örnek dilsel manzara içerisindeki çeviri metinlerde işlevsel analogilere duyulan ihtiyaç ve bu ihtiyaçtan kaynaklanan dil ilişkilerinin farklı boyutlarını göstermektedir.

Diğer iki metin türünden ilki *tamamlayıcı* [complementary] işaretlerdir. Bu işaretlerde, kullanılan diller birbirini tamamlayacak biçimde, farklı metinlerden oluşur. Bu dillere hâkim olmayan alıcı, mesajın tamamını algılayamaz.

Resim 10. Türkçe-İngilizce iki dilli tamamlayıcı işaret

Resim 10'da görüleceği üzere özel işletmenin ismi Türkçeyken, üstünde bulunan metin İngilizcedir. Burada ilgili metin için İngilizce tercihinin nedeni anlaşılır bir durumdur. Yabancılar için sağlık sigortası yapan bir şirket doğal olarak daha çok insana ulaşmak istemektedir ve bu nedenle şirketin adı Türkçeyken mesajın kendisi İngilizcedir.

Reh'in (2004) sınıflandırmasındaki diğer bir metin türü *örtüşük* (overlapping) işaretlerdir. Ona göre bu işaret türünde, bir metin diğer metne ek veya benzer bilgiler sunar. Ancak Backhaus'un (2007) belirttiği gibi, Reh'in sınıflandırmasındaki örtüşük ve parçalı metinler neredeyse aynıdır. Bu yüzden iki metin türü tek başlıkta *karışık işaretler* (mixed signs) olarak sınıflandırılabilir. Ayrıca karışık işaretler bir çatı terim olarak literatürde daha önce görülmemiş birçok işareti sınıflandırmak için de kullanılabilir.

Resim 11. *Türkçe – Fransızca karışık dilli işaret*

Yukarıdaki resimde görüleceği üzere Fransızcadan kopyalanan *Cafe* sözcüğü ve Türkçe *Börek* sözcüğü arasındaki sahiplik ilişkisi Türkçe konuşma dilinde bulunmayan Fransızca *dé* takısıyla sağlanmıştır. Resim 7'ye benzer şekilde konuşma dilinde veya çeviri metinlerde var olmayan dil ilişkilerinin farklı boyutları karışık işaretlerde sıklıkla görülmektedir. Karışık dilli bu tabelalarda, çeviri metinlerden farklı olarak morfolojik yapılar daha kolaylıkla ve sıklıkla tercih edilmektedir. Bunun yanında çeviri metinlere benzer şekilde, sözvarlığı da ikinci bir dilden kopyalanabilmektedir.

Sonuç

Özellikle farklı toplulukların bir arada bulunduğu metropollerdeki kamusal alanda diller ve kültürler yoğun etkileşim hâlinindedir. Bu etkileşim, şehirleri saran birçok dilsel işarette görülür. Bu işaretler toplulukların birbirine bakış açısı başta olmak üzere, farklı etkenlerle ilintili olarak toplumsal tartışmaların ve akademik çalışmaların konusu olmaktadır. Bu yazıda Türkiye’de çok güncel olan bu tartışmalar için yöntemsel yaklaşımlar sunan dilsel manzara araştırmalarının kapsamlı bir tanıtımı verilmiştir. İlgili literatürün geçirdiği evreleri ve yaklaşımları tanıtırken tüm aşamalarla uyumlu biçimde Türkiye’deki çalışmalara sağlanabilecek katkılar, Türkiye’den örneklerle gösterilmiştir. Yazıda özellikle dar bir bölge veya doğrudan bir şehir üzerine odaklanılmamış, tartışmalarla paralel olarak kapsayıcı bir yaklaşım sergilenmiştir. Bu yönüyle yazının Türkiye’de sevilen bir tartışma ve araştırma konusu olan kamusal alandaki yazı dillerinin görünürlüğü araştırmalarında yeni fikirler sunması umulmaktadır. Bunu sağlamak için çeviri metinler ve karışık dilli işaretlerde, dil ve kültür ilişkilerinin boyutuyla ilgili özgün okuma ve yöntem denemeleri sunulmuştur.

Kaynakça

- Aygen, G. (2015). Languages of Kapalıçarşı/The Grand Bazaar. *Journal of the Ottoman and Turkish Studies Association* 2, 401–419.
- Backhaus, P. (2007). *Linguistic landscapes. A comparative study of urban multilingualism in Tokyo*. Clevedon–Buffalo–Toronto: Multilingual Matters Ltd.
- Ben-Rafael, E. (2009). A sociological approach to the study of linguistic landscapes. In: Elana Shohamy ve Durk Gorter (ed.) *Linguistic landscape: Expanding the scenery*. New York, NY & London: Routledge. 40-54
- Blommaert, J. (2013). *Ethnography, superdiversity and linguistic landscapes: chronicles of complexity*. Bristol, UK: *Multilingual Matters*. Bristol, UK: Multilingual Matters.
- Bolton, K. (2012). World Englishes and linguistic landscapes. *World Englishes* 31, 30–3.
- Bolton, K. & Botha, W. & Lee, S. (2020). Linguistic landscapes and language Contact”. In: Raymond Hickey (ed.) *The Handbook of Language Contact*. United States of America: Wiley-Blackwell. 281-300
- Çetinkaya, E. (2020). Ankara’nın dilbilimsel manzarası: Ticari Tabelalar. *SUTAD* 50, 193-203.
- Demir, N. (2003). Popüler dil tartışmalarına dil ilişkileri açısından bakış. *Cumhuriyetimizin 80. yılında Türkçemiz* içinde. Ankara: Ankara Ticaret Odası-Anadolu Çağdaş Eğitim Vakfı, 37-44
- Demircan, Ö. (2001). İş yeri adlarında yabancılaşma. *XIV. Dilbilim Kurultayı Bildirileri* içinde. Adana: Ç. Ü. Basımevi, 4-12.

- Doğan, İ. (2000). *Sokaktaki yabancı*. İstanbul: Sistem Yayıncılık.
- Edelman, L. (2010). *Linguistic landscapes in the Netherlands: A study of multilingualism in Amsterdam and Friesland*. The Netherlands: LOT.
- Giles, H. & Bourhis, R. Y. & Taylor, D. M. (1997). Towards a theory of language in ethnic group relations. In: Howard Giles (ed.) *Language, ethnicity and intergroup relations*. London: Academic Press. 307-348
- Gorter, D. (2006). *Linguistic landscape: A new approach to multilingualism*. Clevedon: Multilingual Matters.
- Gorter, D. (2012). Linguistic landscape. In: Carol A. Chapelle (ed.) *The Encyclopedia of Applied Linguistics. Online edition*. Oxford: Blackwell. 1-5.
- Gorter, D. (2019). Methods and techniques for linguistic landscape research: about definitions, core issues and technological innovations. In: Martin Pütz & Neele Mundt (eds.) *Expanding the Linguistic Landscape: Linguistic Diversity, Multimodality and the Use of Space as a Semiotic Resource*. Bristol: Multilingual Matters. 38-57.
- Gözaydın, N. (2000). Türkçe bilinci ve Karum. *Türk Dili* 585, 227-231.
- Haig, G. (2004). The invisibilisation of Kurdish: The Other Side of Language Planning in Turkey. In: Stephan Conermann ve Geoffrey Haig (ed.). *Die Kurden. Studien zu ihrer Sprache, Geschichte und Kultur*. Schenefeld: EB-Verlag. 121-150.
- Huebner, T. (2006). Bangkok's linguistic landscapes: environmental print, codemixing and language change. *International Journal of Multilingualism* 3, 31-51.
- Jaworski, A. & Thurlow, C. (eds.) (2010). *Semiotic landscapes: language, image, space*. London: Continuum.
- Johanson, L. (2007). *Türkçe dil ilişkilerinde yapısal etkenler*. (N. Demir, Çev.). Ankara: TDK.
- Korkmaz, Z. (1997). Günümüzde dil yozlaşması. *Türk Dili Dil ve Edebiyat Dergisi* 542, 129-138.
- Köktekin, K. & Kara, F. (2006). Erzurumda iş yeri adlarında dil kirliliği. *Türk Dili ve Edebiyat Dergisi* 542, 129-138.
- Kranich, S. (2014). Translations as a locus of language contact. In: Juliane House (ed.) *Translation: A Multidisciplinary Approach. Palgrave Advances in Language and Linguistics*. London: Palgrave Macmillan.
- Landry, R. & Bourhis, R. Y. (1997). Linguistic landscape and ethnolinguistic vitality: An empirical study. *Journal of Language and Social Psychology* 16, 23-49.
- Menz, A. (2021). Public and private signage in Turkey – discourse and regulations. In: Ruth Bartholomä & Jens Peter Laut (eds.) *The Turkish Language Reform and Beyond: A Never-Ending Story?*. Harrassowitz Verlag. 159-180.
- McArthur, T. (2000). Interanto: the global language of signs. *English Today* 16, 33–43.
- Öçalan, M. (2005). Basın-yayın kuruluşlarında doğru Türkçe kullan/ama/ma. *Halk Kültürlerinin Medya Açısından Değerlendirilmesi Uluslararası Sempozyumu Bildirileri* içinde. İstanbul: Motif Vakfı Yayınları.
- Pusane, Ö. K (2014). Turkey's Kurdish opening: long awaited achievements and failed expectations. *Turkish Studies* 15, 81-99
- Reh, M. (2004). Multilingual writing: A reader-oriented typology - with examples from Lira municipality (Uganda). *International Journal of the Sociology of Language* 170, 1-41.
- Ross, N. J. (1997). Signs of international English. *English Today* 13, 29–33.
- Rubdy, R. & Said, S. B. (ed.) (2015). *Conflict, exclusion and dissent in the linguistic landscape*. Basingstoke: Palgrave Macmillan.
- Sancak, Ş. vd. (2008). Dil ve kültür yozlaşmasında Giresun örnekleme. *Karadeniz Araştırmaları* 16, 101-111.
- Schlick, M. (2002). The English of shop signs in Europe. *English Today* 18, 3-7.
- Şahbaz, N. K. & Sakar, C. (2017). Suriyeli mültecilerle değişen iş yeri tabelalarının dilsel kullanımlar açısından incelenmesi: Mezitli ilçesi örneği. *Ana Dili Eğitimi Dergisi* 5, 472-484.
- Tekin, F. & Cantürk, S. (2018). Dil kirliliği bağlamında Giresun (merkez) iş yeri isimleri üzerine bir araştırma. *International Journal of Social Science* 72, 157-172.
- Zeydanlıoğlu, W. (2012). Turkey's Kurdish language policy. *International Journal of the Sociology of Language* 217, 99-125.

Gazete Yazıları

- Altı Aya Kadar Arapça Tabelaların Tamamını Değiştireceğiz. 2019. *Yeni Akit*. (20 Haziran). Erişim Adresi (2023, 6 Nisan): <https://www.yeniakit.com.tr/haber/alti-aya-kadar-arapca-tabelalarin-tamamini-degistirecegiz-805626.html>
- Hastalar MHRS’de randevu bulamıyor. 2022. *Evrensel*. (3 Ocak). <https://www.evrensel.net/haber/451776/hastalar-mhrsde-randevu-bulamiyor-eczanede-1000-tl> “İşyeri Adını Türkçe Yap Ödülü Al”. 2006. *Hürriyet*. (12 Haziran). Erişim Adresi (2023, 6 Nisan): <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/isyeri-adini-turkce-yap-odulu-4566479>
- Kayyumdan iki dilli WC hizmeti, Kürtçe’ye yer yok!. 2020. *INDEPENDENT Türkçe*. (3 Ocak). Erişim Adresi (2023, 6 Nisan): <https://www.indyturk.com/node/112301/haber/kayyumdan-iki-dilli-wc-hizmeti-kurtce-ye-yer-yok>
- Kürt Açılımı Tabelalara Yansıdı. 2018. *CNN Türk*. (11 Aralık). Erişim Adresi (2023, 6 Nisan): <https://www.cnnturk.com/turkiye/kurt-acilimi-tabelalara-yansidi>.
- Kuşadası Belediyesinin İngilizce Tabelaları Sosyal Medyayı Salladı.2016. *Hürriyet* (26 Mart). Erişim Adresi (2023, 26 Temmuz): <https://www.hurriyet.com.tr/gundem/kusadasi-belediyesinin-ingilizce-tabelalari-sosyal-medyayi-salladi-40074779>.